

Jalovaaran kylä Suistamolla

Sijainti: Jalovaara sijaitsi Suistamon pitäjän luoteislaidassa. Luoteessa ja pohjoisessa se rajoittui Soanlahden pitäjään, idässä Uuksun (Salo-Uuksu) kylään, etelässä Hovinaho - Koittoon ja lounaassa Kontuvaaraan. Jänisjärvi näkyi 10 km:n päässä Jalovaaran Savihauanmäeltä, jonne rakennettiin kolmiomittaustorni 1937. Topografikartta on laadittu vain kylän eteläosasta. Kylä levittäytyi varsin laajalle alueelle. Pituussuunnassa kertyi matkaa 5-6 kilometriä.

Asutus: Vatjan viidenneksen verokirjan mukaan Jalovaarassa ei ollut asutusta 1500-luvun alussa. Lähin asukas oli Jänisjärven rannalla. Tarkkoja tietoja kylän asutuksesta on vasta vuodelta 1764, jolloin vuonna 1730 Aleksanteri Nevskin luostarille annetut kylän maat siirrettiin Venäjän talouskollegion alaisiksi kruununtiloiksi. Kylässä oli tällöin kirjoilla 91 henkilöä, joista terveitä yli 15-vuotiaita miehiä oli 26 ja naisia 18. Lapsia oli 42, loput vanhuksia tai sairaita. Lähes puolet kyläläisistä oli maattomia. Väkilukutietojen mukaan kylä oli Suistamon alueen kuudenneksi suurin.

Talvisodan edellä vuonna 1938 tehdyn henkikirjoituksen mukaan Jalovaarassa asui 465 henkilöä, joista miespuolisia 240 ja naisia 225. Kylä oli seitsemänneksi suurin.

Vuoden 1764 veroluetteloissa on mainittu nimeltä kylän asukkaat. Heidän joukossaan oli mm. Matts Lehikoin, Peter Tiain, Henrick Häckin, kaikki nimiä, jotka esiintyivät kylässä vielä 1930-luvulla Lehikoisina, Tiaisina ja Häkkisinä. Toki paljon uusiakin nimiä liittyi kylän historiaan. 1800-luvun loppuvuosilta ja 1900-luvun alusta on syytä mainita Antti Kaksonen ja hänen poikansa Matti. Kaksoset ja heidän hovinsa vaikuttivat monin tavoin kylän elämään. Heidän tilallaan harjoitettu maanviljely ja karjanhoito oli urauurtavaa. Tilalla ruvettiin viljelemään ensimmäisenä mm. kylvöheinä. Navettaan mahtui 60 lehmää. Kaksoset kokeilivat Jalovaarassa myös meijeritoimintaa ja alan opetusta. Hoviin kuului myös mylly.

Kaksosten hovi myytiin vuonna 1916 Ilomantsin Ostronsaaresta kotoisin olleille Nikolai ja Feodor Jeskaseen veljeksille, ja sen jälkeen ruvettiin puhumaan Hovi-Jeskasesta. Veljesten ostamalla tilalla oli peltoa noin 50 ja metsää 250 hehtaaria. Tila jaettiin kahtia vuonna 1927. Nikolaille siirtyneessä hovin päärakennuksessa oli mm. 10x10 m:n suuruinen tupa ja neljä kamaria. Feodor rakensi oman talon vajaan kilometrin päähän Kuikkalaan päin.

Kaksosten hovissa tarvittiin paljon työväkeä, jota palkattiin kylän ulkopuoleltakin. Kylään syntyi näin uutta mökkiläisasutusta ja alun perin kreikkalaiskatolinen väestö sai luterilaisia joukkoonsa. Kun kylä oli muutenkin luterilaisten seutujen raja-alueella, oli ortodoksien osuus sen väestöstä vuonna 1937 enää 64,2 %. Luku on hyvin lähellä koko Suistamon keskiarvoa, sillä kunnassa oli talvisodan edellä ortodokseja 62,8 %.

Likimain Kaksosten aikoihin eli kylässä pari muutakin tärkeää vaikuttajaa. Jegor Uljanoff-Vuorisen eli Uljon Jyrkin hallussa oli enimmillään noin 1500 hehtaaria maata, ja hänen kauppasuhteensa ulottuivat Pietariin saakka. Herastuomarin arvon saanut Harlam Blinnikka oli kylässä niinikään merkittävä maanviljelijä ja kauppamies, jonka pojat Vasili, Filip ja Heikki omistivat kunnassa yhteensä 16 maatilaa, useita kauppoja ja myllyn.

Monien talojen asukkaat olivat sukulaissuhteessa, joten seudulla esiintyi myös joukko yhteisiä sukunimiä. Yleisimpiä olivat Blinnikat, Vuoriset ja Jeskasat.

Maasto ja elinkeinot: Jalovaaran maasto oli hyvin vaihtelevaa. Veljakkajoen lähistöllä oli savikoita, idempänä alavia peltoaukeita, komeita vaaramaisemia, lehtometsiä ja muutamia pikkua lampia. Suuret korvet tarjosivat metsänriistaa.

Maatalous perustui vielä pitkälle 1800-luvulle kaskiviljelyyn. Isojaon jälkeen maanviljelijät voivat ruveta lunastamaan 1800-luvun loppuvuosikymmeninä viljelemiään kruununtiloja perintötiloikseen, ja vähitellen siirryttiin yleisesti harjoittamaan peltoviljelyä. Tosin vielä ennen talvisotaa laidunnettiin karjaa kesäisin yleisesti lehtometsissä, joista karhu saattoi napata silloin tällöin hiehon makupalakseen.

Hyvinvoivana pidetty kylä eli maa- ja metsätaloudesta. Siellä oli sekä kumpuilevia peltomaisemia että kovin kivikkoisia rinnepeltoja. Viimemainittujen viljely kävi päinsä hevosen, auran ja risuäkeen kanssa, mutta jo hevosvetoisten niitto- ja haravakoneiden käyttöönotto 1920-30-luvuilla tuotti vaikeuksia. Kyläsepälle tuli usein asiaa. Traktorien ja leikkuupuimurien aikakausi, joka ei ehtinyt Jalovaaraan, olisi siirtänyt väkisinkin osan peltoja kasvamaan metsää.

Kun kylä ei ollut aivan suurten uittoreittien varrella, ei metsillä ollut sellaista merkitystä kuin nykyisin voisi kuvitella. Muutamien kymmenien kilometrien päässä sijaitsevat suuret savotat tarjosivat kuitenkin runsaasti työtä monille kyläläisille. Talvisin kaadettiin tukkeja ja kuorittiin propseja sekä ajettiin niitä hevospelillä jokien varsille odottamaan kevättulvien aikana tapahtuvaa uittoa kohti Loimolaa, Roikonkoskea tai Läskelää.

Jalovaarassa oli jo vuonna 1764 räätäli, kuusilapsinen tilaton Feodor Alekseipoika. Ennen talvisotaa kylä tarjosi mm. ompelijoiden, suutarien, ase- ja kellosepän, valokuvaajan sekä sepän ammattitaitoa. Olipa yksi nahkurikin parkitsemassa vuotia. Väliillä näytti jo siltä, että kylään saattaisi tulla kaivostoimintaa, kun Jalovaaran ja Hovinahon väliltä löydettiin rikkikiisuesiintymä. Vuoksenniska oy ei pitänyt sen hyödyntämistä kuitenkaan silloin kannattavana.

Kaupat, myllyt ja yhteydet: Tavallisen maaseudun tapaan muodostivat kaupat kylän keskeisen liiketoimintamuodon. Jalovaarassa pitivät kauppaa eri aikoina mm. Jegor Vuorinen, Matti Kaksonen, Harlam Blinnikka, Osip Riikonen ja Tahvo Surakka. Talvisotaa edeltäneinä vuosina toimivat kylässä Veljekset Blinnikan kauppa, jolla oli useita sivumyymälöitä sekä Soanlahden ja Suistamon osuuskaupan Jalovaaran myymälä. Laukkasen myllytuvassa oli vuoden verran miltei sivutoimisesti hoidettu Värtsilän Työväen ja Pienviljelijäin osuusliikkeen vaatimaton myyntipiste.

Jalovaaran osuuskassa toimi vuosina 1924 - 1943.

Perinteistä liiketoimintaa edustivat myös myllyt, joihin liittyi usein vesivoimalla toimiva pärehöylä, ehkä sirkkelikin. Kaksonen oli padonnut ja osittain kanavoinut mailleen myllylaitoksen, josta tuli tilan myynnin jälkeen aluksi Ruttosen ja 1930-luvulla Mikko Laukkasen mylly. Laukkanen remontoi myllyään 1937 ja rakensi sen yhteyteen pienen sähkölaitoksen, josta sai sähköt omaan talouteensa. Myös puimakoneesta tuli vesivoimalla toimiva. Saman puron alajuoksulla toimi niinikään pienen patoaltaan laidalla Filip Blinnikan mylly. Se sai lisää vesivoimaa puron toisesta sivuhaarasta, joka tuli Remsien korvesta. Jalovaaran ja Hovinahon välimaastossa sijaitsi puolestaan Veljakkajoessa Tupin mylly ja kylästä noin neljän kilometrin päässä Soanjoessa Prolankosken mylly.

Etelästä johti kylään maantie Suistamon kirkonkylästä, lännestä Soanlahdelta ja idästä Uuksun kylästä, josta oli edelleen yhteys Muuuntoon ja Loimolaaan. Uuksun paikkeilta avattiin juuri ennen talvisotaa uusi tie Tolvajärvelle, millä oli suuri merkitys sotatoimille. Linja-autoyhteys Sortavalaan toimi muutamina vuosina kesäisin. Henkilöauto oli parissa taloudessa, samoin puhelin. Kuitenkaan esimerkiksi kylän poliisilla ei ollut enempää autoa kuin puhelintakaan, vaan hän joutui asioimaan osuuskaupan konttorissa.

Koulu jo 1800-luvulla: Kansakoulu saatiin Jalovaaraan aivan ensimmäisten

Suistamon kylien joukossa. Leskirouva lida Kaksonen ja hänen Matti-poikansa antoivat koulun käyttöön oman myllytalonsa 1898. Seuraavana vuonna Matti Kaksonen ja Harlam Blinnikka saivat kuntakokouksessa vakinaistettua koulun kunnalliseksi. Vuonna 1905 pystytettiin Kaksosten lahjoittamalle seitsemän hehtaarin maapalalle, korkealle mäelle uusi koulurakennus. Kun se kävi ahtaaksi, rakennettiin vielä toinen koulurakennus vuonna 1928. Myös Uuksun ja Hovinahon lapset kävivät koulua aluksi Jalovaarassa. Koulu toimi kolmeopettajaisena.

Vilkasta järjestötoimintaa: Jalovaaran järjestötoiminta oli hyvin vilkasta. Kaksosen pihassa pidetyssä kansanjuhlassa perustettiin kylään nuorisoseura vuonna 1905, ja sille rakennettiin talkoilla oma talo vuonna 1922 Soanlahdelle menevän tien varteen. Hieman kauempana tiestä oli kylän hautausmaa. Parinsadan metrin päässä hautausmaasta oli ollut kylän tsasouna. Perimätiedon mukaan sen oli kuitenkin polttanut soanlahtelaismies. Uutta ei jostain syystä rakennettu.

Jalovaaran kaksi koulurakennusta ja nuorisoseurantalo toimivat vilkkaan järjestötoiminnan keskuksina. Seurantalolla esitettiin mm. näytelmiä, vietettiin äitienpäiväjuhlia ja ohjelmallisia iltamia. Koululla kokoontuivat opintokerhot ja siellä pidettiin erilaisia kursseja ja kokouksia. Kylässä toimivat mm. martat, lotat, suojeluskunta, urheiluseura, maamiesseura ja työväenyhdistys.

Talvisodan raskas aika: Kylän rauhallinen elämä muuttui perusteellisesti syksyllä 1939. Kapeaa maantietä alkoi kulkea sotilasosastoja, tykkeitä ja kenttäreitteitä itään. Koulurakennuksista tuli majoituspaikkoja. Talvisodan alettua kulki tiellä evakkoreikiä. Suomalaisjoukkojen jouduttua vetäytymään majoittui kylään joulukuun puolivälissä kenttäsairaala 12. Koululla tehtiin petromaksin valossa leikkauksia ja hoidettiin luokissa vuodepotilaita. Lähistön taloihin sijoitettiin vartiomiehiä, sairausauton kuljettajia ja muuta tarpeellista henkilökuntaa. Laukkasen lammen rannalle perustettiin saunaan pesula. Koulun sauna sai toimia mm. kuolleiden huoltopaikkana. Kenttäsairaala muutti muutaman viikon kuluttua Soanlahdelle, mutta sota oli kuitenkin aina läsnä. Varsinkin Kollaan tykkien jyske helisytti ikkunoita, ja kymmenien lentokoneiden laivueet lensivät kylän yli pommittamaan Värtsilän lentokenttää ja konepajaa.

Kun suomalaiset saivat Värtsilään uutta lentokalustoa, alkoi alueella liikkua myös omia koneita. Helmikuun 11. päivänä käydyn ilmataistelun aikana ampui lentomestari Lauri Lautamäki Polikarpov I 16-hävittäjää niin, että se putosi kylän itälaidalle. Ennen syökyä lentäjä ehti pudottaa koulun mäelle kolme pientä pommia, joiden sirpaleet rikkoivat pari ikkunaa. Parin päivän päästä pudotettiin maantien lähistölle kaksi suuren kuopan tehnyttä pommia, toinen päivällä, toinen yöllä.

Helmikuun kolmantenatoista päivänä joutuivat jalovaaralaiset seuraamaan dramaattista ilmataistelua, joka lainehti koko pitäjän yläpuolella. Lentokoneiden jälkeensä jättämät valkeat vanat ja konekiväärien papatus toivat sodan lähelle. Ainakin neljä lentokonetta näytti putoavan. Osa taistelusta käytiin kuitenkin havaintokentän ulkopuolella. Loppujen lopuksi pudonneita koneita oli paljon enemmän. Gladiatoreilla lentänyt Lentolaivue 26 pudotti kerrassaan kahdeksan neuvostokonetta, mutta omiakin tappioita tuli. Kaksi vapaaehtoista tanskalaislentäjää putosi ja toinen heistä kuoli.

Jonkin verran jalovaaralaisia lähti sotaa pakoona kohti taistelutoimien alettua. Valtaosa asui kylässä kuitenkin maaliskuun 15.päivään saakka, jolloin evakuointi tapahtui sodan päätyttyä. Kylä oli talvisodan aikana ikään kuin eteentyönnetty siviilitukikohta, joka tarjosi monenlaista huoltoa ja suojaa rintamajoukoille.

Verinen taistelu Jalovaarassa: Jatkosodan alettua kesällä 1941 etenivät suomalaisjoukot kohti Jalovaaraa Jänisjärven pohjoispuolitse Soanlahden sekä

takakautta Tolvajärven - Uuksun suunnasta. Jääkäripataljoona 3 pääsi 13.7. Uuksusta Jalovaaran itälaidalle. Everstiluutnantti Mauno von Schrowen komentama jalkaväkirykmentti 23 sai sitten tehtäväkseen Jalovaaran valtauksen. Päävastuu tuli majuri Onni Lampisen pataljoonalle. Neuvostojoukot taistelivat kylästä kiivaasti, koska sen pikainen menetys olisi voinut katkaista niiden peräytymistien Soanlahdelta Jänisjärven rantaa pitkin Laitioisissa. Erityisen tärkeänä pidettiin Blinnikan kaupan kohdan tienristeystä. Suomalaisjoukot saavuttivat tämän risteyksen 15.7. klo 16. Kaksipäiväinen taistelu Jalovaarasta oli pitäjän valtauksen suurin. Sen aikana kaatui ainakin 24 suomalaista ja 110 venäläistä. Vankeja otettiin 10. Jalovaarassa kaatuneet suomalaiset olivat kotoisin pääasiassa Lounais-Hämeestä, kerrassaan seitsemän oli Lempäälästä.

Sotatoimet tuhosivat kylästä kahdeksan asumusta ulkorakennuksineen ja toistakymmentä vaurioitui.

Jalovaara jätettävä uudelleen: Joitakin asukkaita muutti takaisin koteihinsa jo syksyllä 1941, mutta varsinainen muutto tapahtui keväällä 1942. Sodan vaurioita korjattiin ja peltoja viljeltiin. Uusi evakuoitinkäsky tuli kuitenkin heinäkuun alkupuolella 1944. Kylä tyhjeni muuten, mutta sinne jäi ilmasuojelumiehiä ja pari- kolmekymmentä työvelvollista sadonkorjuutehtäviin. Koululla toimi jonkin aikaa armeijan ilmavalvonta- ja säätietoja keräävä ryhmä, Feodor Jeskasan tiloissa korjattiin armeijan polkupyöriä, S.F. Vuorisen rakennuksessa toimi kenttäposti ja Santeri Vuorisen taloa asuivat sotapoliisit. Is-miehet ja työvelvolliset majailivat Vasili ja Heikki Blinnikan rakennuksissa. Rauhantulon jälkeen tapahtui kylän jälkievakuointi 21.9. Hevosmiehet suuntasivat kohti Tohmajärveä, jalkamiehet Alatun aseman härkävaunuihin matkallaan Kauhavalle.

Kylä vain muistoissa: Jalovaarassa päästiin käymään vasta vuonna 1990. Aikaisemmin asuttua kylää ei enää ollut. Neuvostoliitossa 1960-luvulla toteutettu maatalousuudistus katsoi sen perspektiivittömäksi. Asukkaat siirrettiin pois, rakennukset purettiin tai tuhottiin. Kylän pelloilla laidunnettiin kuitenkin vuosikautia Leppäsyryn sovhoosin karjaa. Kun sovhoosi lopetettiin 1990-luvulla, karjan vierailu päättyi. Seutu on määrätty metsäteollisuuden raaka-aine-alueeksi. Jalovaara elää vain muistoissa ja muutamina hautakivinä. Jos kylästä etsii sateensuojaa, on ainoa paikka kansakoulun kolmiosainen betonikellari. Senkin ikkuna-aukon päällä kasvaa koivu.

Esitykseen liittyvät heijastuskuvat Perinneseuran kuva-arkisto::

1. Suistamon pitäjän länsilaitoja kuvaava kartta.
2. Kollaa kestää kirjan kirjoittajan Erkki Palolammin ottama kuva 15..3. 1940 Halosen pihasta länteen. Etualalla veljekset Blinnikan riihi. Sen takana ko. veljesten kaupparakennus. Kauempana S.M. Vuorisen vanha piha. Taustalla näkyy mm. nuorisoseurantalon katto.
3. Täsmälleen samasta paikasta otettu kuva kesällä 2007. Maantie pilkahtaa entisen kaupan kohdalta. Rakennuksia ei jäljellä.
4. Erkki Palolammin ottama kuva Wasili Blinnikan talon vierestä etelään pitkin Savihauanmäen sivua Kotivuoren suuntaan. Rauha on tullut. Osoituksena siitä nousee vankka savu Hartikaisen talon savupiipusta. Talvisodan aikana ei tulta uskallettu pitää uunissa päivisin ilmavaaran vuoksi. Hartikaisen talossa toimi jonkin aikaa 1900-luvun alussa alakansakoulu

5. Näkymä Savihauanmäen kolmiomittaustornista pohjoiseen. Puiden latvojen takaa näkyvät kylän molemmat kansakoulurakennukset. Opettajia oli kylässä kolme.

6. Jalovaarassa ei ole jäljellä yhtään rakennusta. Jos haluaa mennä sateensuojaan, on laskeuduttava portaita ns. uuden koulun betoniseen, kolmiosaiseen kellariin. Kolmihaaraisen koivun alla kellarin ikkuna. Se oli tehty niin lähelle maan pintaa, että kellariin tulvi vettä ikkunasta joka kevät lumien sulaessa.

(Tiedot koottu Suistamon Perinneseuran Jalovaaran kyläesittelyyn 5.4. 2009